

آی قصه، قصه، قصه!

نرگس دهستانی اردکانی

نگاهی به نقش آموزشی قصه در برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی

اشاره

نوشته‌ای که در پی می‌آید، برگرفته از یک پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی آموزش و پرورش پیش از دبستان است که توسط خانم دهستانی و زیر نظر استادان دانشگاه علامه طباطبایی تهران، دکتر فرخنده مفیدی، دکتر احمد آقازاده و دکتر فرشته مجیب تدوین شده است. به خاطر تأکید راهنماهای برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی بر اهمیت قصه در این دوره، چکیده‌ای از این مقاله را در پی می‌آوریم.

سرآغاز

هنر قصه‌گویی، جایگاه خاصی در پیشبرد برنامه‌های آموزشی دارد و تجربیات واقعی و عملی شایانی در اختیار شنوندگان خود می‌گذارد. تأثیر این هنر به حدی است که دانشمندان تربیتی در قرون جدید، از آن به عنوان روش اساسی در آموزش و پرورش پیش دبستانی و حتی سال‌های اولیه‌ی دبستان یاد می‌کنند. براساس تئوری‌های جدید آموزش و پرورش، استفاده از وسایل توضیح و تشریح در تدریس، اهمیت بسیار و تأثیر قطعی دارد.

داستان‌گویی که در ردیف وسایل توضیح و تشریح مطرح است، به تثبیت و افزایش معلومات کودکان و نوجوانان یاری می‌رساند. به علاوه، چون با طبیعت کودک نزدیکی دارد، موضوع مطالب را جالب و دوست‌داشتنی می‌کند و با تحریک امیال طبیعی آنان و عواطفشان، رغبت

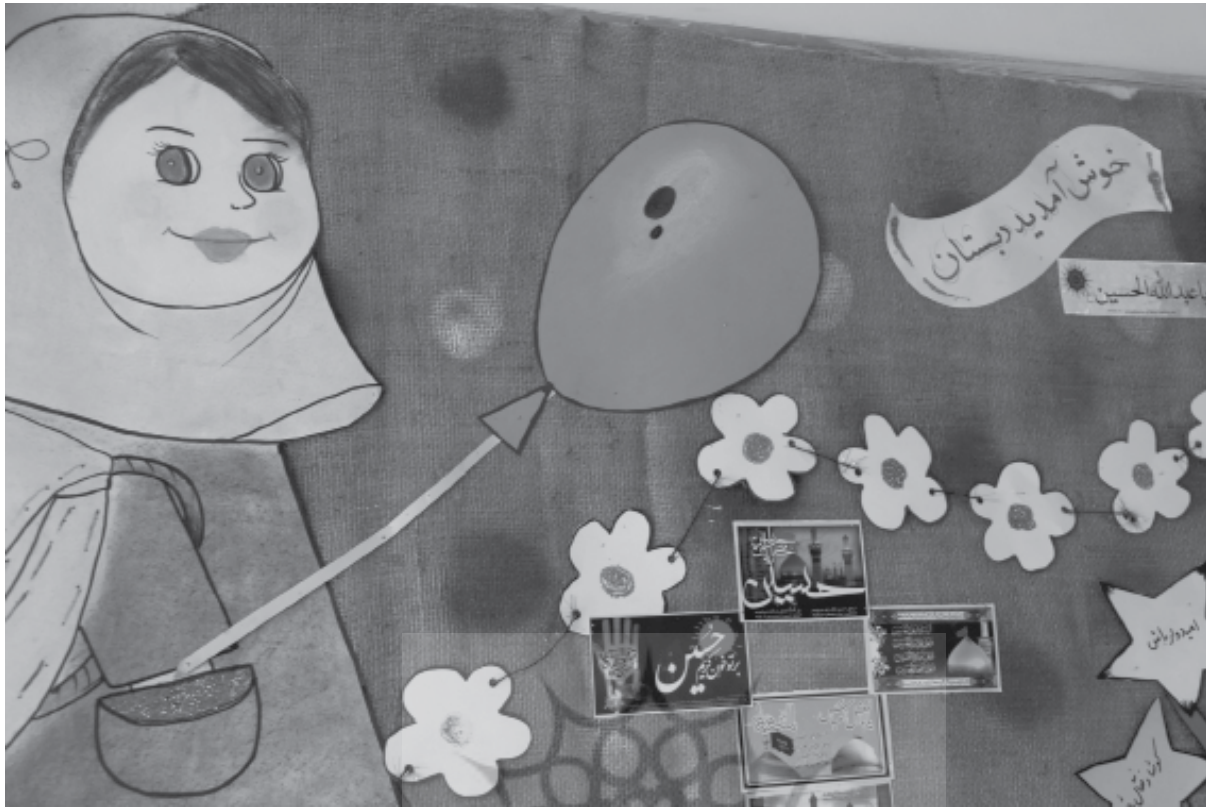
به یادگیری پدید می‌آورد. آموزش از طریق قصه‌گویی، مطالب را زنده، شوق‌انگیز و جذاب می‌کند. به خاطر وجود همین رابطه بین قصه‌گو و شنونده، آموزش با محبت و صمیمیت متقابل توأم می‌شود.

مستولان آموزش و پرورش به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی، به همان اندازه که به دروس رسمی مدرسه توجه می‌کنند، وظیفه دارند به قصه‌گویی و گنج‌اندیدن آن در جدول ساعات آموزشی نیز توجه کنند. شایسته است برای ماده‌ی قصه‌گویی در برنامه‌ی فعالیت‌های تربیتی کودکان دبستان، ساعات‌هایی در نظر گرفته شود. البته معلم نباید به این ساعات مقید باشد، بلکه بهتر است هر زمان وقت مقتضی بود و بچه‌ها خواهان قصه بودند، برای آن‌ها قصه گفته شود.

در درس تعلیمات دینی، می‌توان داستان‌هایی از سیره‌ی زندگی پیامبران و امامان (ع) و مردان صالح را برای کودکان نقل کرد. در درس فارسی نیز می‌توان داستان‌های مناسبی را انتخاب کرد و برای بچه‌ها خواند. البته قصه‌گویی به این دو درس محدود نیست، بلکه در سایر درس‌ها نیز می‌توان از قصه کمک گرفت. مثلاً در درس ریاضیات و علوم تجربی، می‌توان در قالب داستان، حوادث شیرین کودکی دانشمندان بزرگ جهان را شیوا و مؤثر بیان کرد تا از این طریق، دانش‌آموزان انگیزه‌ی مطالعه و جدیت علمی بیشتری پیدا کنند. زمان قصه‌گویی نباید از هشت دقیقه کمتر باشد. چرا که اگر از این مدت کمتر شود، قصه در نظر دانش‌آموزان ارزش و کشش لازم را نخواهد داشت؛ حتی اگر موضوع داستان دل‌انگیز باشد. باید دانست، تعیین مدت زمان برای قصه‌گویی الزامی نیست، بلکه باید به ماهیت داستان، موضوع آن، و حالت دانش‌آموزان و میزان علاقه و

پرونده

آموزش ابتدایی
دوره‌ی ۱۲
شماره‌ی ۸
اردیبهشت ۸۹

قصه‌گویی در آموزش تعلیمات دینی

اگر غرض نهایی از قصه‌گویی و قصه‌پردازی، برانگیختن عواطف شنونده برای تهذیب و تصفیه‌ی باطن او باشد، همانا خداوند کریم در قرآن به جز آیات احکام و آیاتی در مورد اخلاق، معاد، جهان‌شناسی، خداشناسی، مسائل اجتماعی و... به قصه‌عنايت خاصی داشته است. در قرآن حدود ۲۷ قصه آمده است که با احتساب سوره‌ی حضرت مریم، ۱۹ قصه از آنها به بیان زندگی پیامبران اختصاص دارند و ۸ قصه‌ی دیگر هم به معرفی **قارون**، اصحاب رس، اصحاب سبت، اصحاب کهف و نیز واقعه‌های مبعث پیامبر اسلام (ص)، هجرت و معراج ایشان می‌پردازند. آموزگار خوش ذوق می‌تواند بسیاری از مطالب درس تعلیمات دینی، به‌ویژه سیره‌ی بزرگان دینی، اخلاق و تهذیب نفس را در قالب قصه و قصه‌گویی در کلاس درس تعلیمات دینی برای کودکان بازگو کند. ای بسا از طریق قصه، کودکان به مباحث دینی بیشتر علاقه نشان دهند. طرز بیان جذاب و انتخاب زمان و مکان مناسب برای تأثیر بهتر و بیشتر قصه، از عوامل کمک‌کننده به احادیث و کتاب‌هایی چون داستان راستان و... می‌توان برای آموزش مسائل دینی استفاده کرد [پشت‌دار، ۱۳۷۶: ۷۶].

قصه‌گویی در برنامه‌ی درسی علوم اجتماعی

درس علوم اجتماعی نیز پس از درس زبان فارسی و ادبیات، از مهم‌ترین دروس دوره‌ی ابتدایی است که برای آموزش آن، به بهترین وجه می‌توان از هنر قصه‌گویی استفاده کرد. این درس بر سازگاری انسان‌ها

نفرت ایشان نسبت به آن توجه داشت. زمان قصه‌گویی در سال‌های اول و دوم ابتدایی می‌تواند بین ۸ تا ۱۵ دقیقه باشد و در سال‌های بعد می‌توان این مدت را به ۳۰ دقیقه رساند. معلم می‌تواند بخشی از ساعات قصه‌گویی را به بازگویی قصه و حتی اجرای نمایشی داستان از سوی دانش‌آموزان اختصاص دهد [پشت‌دار، ۱۳۷۶: ۶۵].

نقش قصه در آموزش تاریخ

صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران آموزش تاریخ، در توضیح روش‌های جذاب و نوین، علاوه بر توجه به شیوه‌های نوین و پویای آموزشی، مانند «شیوه‌ی دانش‌آموز محور و مشارکتی»، روی بیان تاریخ در قالب قصه تأکید خاصی دارند؛ البته بیشتر در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی. گرچه استفاده از این شیوه، با توجه به وضعیت امکانات آموزشی مناطق گوناگون کشور علمی‌تر به نظر می‌رسد، اما رواج و تعمیم این راه‌حل به ظاهر ساده، به مقدماتی نیاز دارد که مهم‌ترین آن‌ها، علاقه‌مند کردن معلمان به قصه‌گویی، تجهیز آنان به فنون قصه‌گویی و در اختیار گذاشتن وقت و منابع کافی هستند. مزیت به کارگیری داستان در درس تاریخ، توانایی آن در ایجاد تصویرهای زنده در ذهن بچه‌هاست. از این‌رو، معلمان هنگام گفتن داستان، باید واقعیت‌ها و حقایق را رعایت کنند، چون در واقع، مطالب در مورد گذشته‌های هستند که زمانی وجود داشته است. تاریخ امری تخیلی و جعلی نیست. باید به آن‌چه از اسناد تاریخی به دست می‌آید، توجه و آن را صحیح فرض کرد. البته ممکن است داستان‌گو بدون این که مدرکی دال بر بیان کلمات خود داشته باشد، سخنانی را از زبان شخصیت بیان کند، یا شخصیت‌های تاریخی را ابداع و آن‌ها را در موقعیت‌های واقعی قرار دهد [نوروزی، ۱۳۸۲: ۱۴].

با محیط طبیعی و اجتماعی خود تکیه دارد؛ موضوعی که برای قصه‌گو زمینه‌ای بسیار مساعد فراهم می‌کند و مواد متنوع و جذابی را در اختیار آموزگار قرار می‌دهد تا بر غنای برنامه‌ی علوم اجتماعی بیفزاید. هر بخش از علوم اجتماعی، از کودکان‌ستان که مسائل آن متوجه خانواده و خانه است گرفته تا کلاس‌های بالاتر که به ساکن شهر و کشور و همسایگان می‌پردازد، منبع سرشاری از داستان‌هایی است که با گفتن آن‌ها، تأثیر پیام‌هایی که تفهیم آن‌ها در آن بخش از درس در نظر بوده است، بیشتر می‌شود. شنیدن داستان‌های متنوع درباره‌ی مردم قوم خود و دیگر اقوام ساکن کره‌ی زمین، گذشته از آن که برای گفتن و شنیدن هیجان‌انگیز است، فرصت بسیار خوبی را برای شناخت فرهنگ اقوام و ملل گوناگون فراهم می‌آورد. داستان‌هایی که به این ترتیب در برنامه‌ی درسی قرار می‌گیرند، تدریس مواد علمی و آموزشی همان ماده‌ی درسی را آسان و لذت‌بخش می‌کنند. به هر حال، آن‌چه ضرورت دارد، به خاطر سپردن طرح کلی وقایع داستان است. مجموعه داستان‌هایی که بتوانند در جهت تقویت برنامه‌ی علوم اجتماعی به کار گرفته شوند، مفیدترین بخش از گنجینه‌ی قصه‌های معلم قصه‌گو به‌شمار می‌روند [پیشین].

نقش قصه در آموزش ادبیات

قصه‌گویی نوعی ادبیات شفاهی است؛ ادبیاتی که با برداشته‌های کودکان از ادبیات کاملاً متفاوت است. با این همه، مانند شکل ادبی دارای اعتبار است. قصه‌گویی منظم، نقش ویژه‌ای در ادبیات کودکان دارد و آموزش آنان را کامل می‌کند. اولین اثر قصه‌گویی، در شکل‌گیری ادبیات گفتاری کودکان است. کودک به کمک قصه و قصه‌گو به آموزش می‌پردازد. بسیاری از کلمات، واژه‌ها و مفاهیم ادبی را از طریق احساس خود درک می‌کند و کاربرد صحیح آن‌ها را می‌آموزد. زبان قصه‌گویی زبانی زنده است؛ زبانی که

با آن می‌توان در سطحی فراتر از کاربردهای روزانه ارتباط ایجاد کرد. کودک به دلیل علاقه‌مندی‌اش به بازگویی داستان‌هایی که شنیده است، از لحاظ قدرت تعبیر و بیان افکار، قوی و آزموده خواهد شد [ناظمی، ۱۳۸۵: ۶۴].

نقش قصه و قصه‌گویی در آموزش درس علوم تجربی

اگر به کلاس‌های علوم، قصه و نمایش عروسکی را هم اضافه کنیم، یادگیری مهیج و سرگرم‌کننده‌تر خواهد شد. هنگامی که کودکان به درس حشرات و حیوانات می‌رسند، استفاده از عروسک‌های آن‌ها، توجهشان را بیشتر جلب می‌کند و حس کنجکاوی طبیعی‌شان، به گونه‌ای فعال به کار می‌افتد. وقتی برای دانش‌آموزان قصه‌هایی را به طور زنده اجرا می‌کنیم و قسمت‌هایی از بدن حیوانات را با استفاده از عروسک به آن‌ها نشان می‌دهیم، تصورات قوه‌ی تخیل به زندگی واقعی کشیده می‌شوند. **دیسکی و بیردا** (۱۹۹۶) ثابت کرده‌اند، استفاده از ادبیات کودکان برای تدریس علوم، به آموزش روح می‌دهد، آن را فرح‌بخش می‌کند، قوه‌ی یادگیری کودکان را برمی‌انگیزد و سبب می‌شود دانش‌آموزان با هیجان زیادی یاد بگیرند. **دریهر** بر اهمیت شرکت دادن کودکان در خواندن بخش‌های متفاوت یک داستان منتخب یا کتاب‌های قصه، برای افزودن بر توانایی فعالیت‌های خواندن و پیشرفت آن‌ها تأکید می‌کند [لاو و ماتيو، ۲۰۰۰، به نقل از یاسایی، ۱۳۸۲].

پیازا (۱۹۹۹) می‌گوید: «می‌توان با استفاده از عروسک‌هایی که واقعی به نظر می‌رسند، عقاید و اندیشه‌ها را خوب امتحان کرد و محتوای برنامه‌ی درسی را سنجید.» این عروسک‌ها کودکان را تشویق می‌کنند که افکار و اندیشه‌ها را بگیرند و خودشان حقایق را پیدا کنند. هنگامی که معلم قصه‌های دل‌خواه دانش‌آموزان را به زبان خودشان بازگو می‌کند، شخصیت‌های رنگی کتاب‌های قصه در داستان معلم زنده می‌شوند. البته قصه‌گویی نیازمند حفظ کل داستان نیست. قصه‌گو چندین بار قصه را می‌خواند تا با آن آشنا شود و توالی حوادث را به خاطر بسپارد. پس از آشنایی با قصه، تمرین می‌کند قصه را باز گوید و برای این‌که شنوندگانش را وارد ماجرا کند، از لغات و کلمات خودش، عروسک، اشارات، اصطلاح‌ها و تقلید صدای حیوانات کمک می‌گیرد [پیشین].

زیرنویس

1. Dixey & Baird
2. Dreher
3. Piazza

منابع

۱. پشت‌دار، علی محمد (۱۳۷۶). **قصه‌گویی و نمایش خلاق**. پیام نور، تهران.
۲. ناظمی، یحیی (۱۳۸۵). **ادبیات کودکان (رویکردی بر قصه‌گویی و نمایش خلاق)**. نشر چاپار، تهران.
۳. نوروزی، جمشید (۱۳۸۲). **آموزش تاریخ از طریق قصه‌گویی**. آموزش ابتدایی. سال هفتم، شماره‌ی ۲.
۴. یاسایی، مهشید (۱۳۸۲). **قصه‌گویی در کلاس درس**. پژوهشکده‌ی تعلیم و تربیت، تهران.